

# Enevælde og oplysning

**Enevælde:** 1600- og 1700-tallet

**Oplysningstiden:** Slut 1600-tallet til den franske revolution 1789

## Hvad karakteriserer ifølge bogen "den moderne stat" i modsætning til middelalderens feudale politiske system?

Det feudale system havde en svag centralmagt (kongen, kirken), hvor den moderne stat havde en stærk centralmagt (enevælde). Magten blev administreret af fyrsten og hans ministre – de samme lover gælder også over hele landet, der er ejet af centralmagten.

## Forklarer bogen, hvorfor enevælden vandt frem i Europa?

I løbet af 1500-1600 skete der en betydelig centralisering af magten hos fyrsterne. Denne udvikling var tæt forbundet med religionskrige, der krævede at de enkelte lande mobiliserede alle deres ressourcer.

-Pengeøkonomien medvirkede også til, at fyrsterne kunne omsætte vha penge, og opkræve skat til statskassen – tidligere havde fyrsterne behov for lensmænd til at omsætte, nu kunne de ansatte aflønnede embedsmænd.

Fyrsterne fik monopol på militær magt, hvor de før måtte dele med adelen. Fyrsterne havde før været afhængige af adelens hære, som var en modydelse for len.

## Hvordan begrundede ("legitimerede") man i samtiden den enevældige statsform? Inddrag citaterne 1 og 2.

Man legitimerede enevælden ved, at hævde at kongen var hævet over alle mennesker – dog ikke over Gud – og måtte derfor være indsat af ham.

"Fyrsterne optræder således som Guds administratorer på jorden. Det er gennem dem Han regerer"

Det blev anset som helligbrøde at gøre oprør mod kongen og tronen, da kongen hævdes hellig og Guds det er Guds trone.

"Enevælde af Guds nåde"

## Hvad var mål og midler i den "merkantilistiske" politik? Inddrag citat 3.

Økonomisk politik, der blev ført for at befordre erhvervslivet, og dermed forbedre statens skattegrundlag. Det handlede om at få overskud på betalingsbalancen.

## Hvorfor afskaffede den franske konge mon de reformertes trosfrihed?

Det var en konsekvens af tidens enhedstanke, der omfattede at alle skulle ensrettes i religiøs tro. "En tro – en konge". Alt skulle centraliseres, ligesom magten.

## Hvad var ulemperne og farerne ved enevældsstyret? Inddrag citat 4.

Den centraliserede magt medførte at et riges skæbne hang af få mænd, og pga. dette var styret "ustabilt".

## Oplysningssiderne: fornuft og frihed

### De engelse naturretsfilosoffer

- Thomas **Hobbes** (1588-1679): Eng. filosof, tilhænger af enevælden
  - Udgav i 1651 et værk ("Leviathan"): argumenterede for enevælden på baggrund af naturretten
  - Naturret: Tog udgangspunkt i den tilstand, mennesket skulle have levet i, før

- ordnede samfund opstod: lovløshed og kaos
- Overgang til ordnede samfund: Det enkelte individ overdrog sin selvforsvarsret til en suveræn. Dette kunne ikke tilbagekaldes, for så ville man ryge tilbage i lovløshed og kaos
- Hobbes forsøgte at forsvare enevælden af filosofisk vej, i modsætning i Bossuet, der gjorde det af guddommelig vej (indstiftet af Gud)
- John **Locke** (1632-1704): Eng. filosof, modstander af enevælden
  - Hævdede at suveræniteten ikke lå hos kongen, men hos folket
  - Naturlige, medfødte rettigheder (frihed og ejendom)
  - Overgang til ordnede samfund: individers fornuftsbaseerede, gensidige aftale om en regering, der hviler på folkets accept, og som de har ret til at afsætte, hvis de ikke regerer til gavn for folket

### Oplysningsidéerne

- Lockes forsvar for magtdeling mellem parlamentet og kongen var stor inspiration for oplysningsfilosoffer (især de franske)
  - Rettede i 1700-tallet stærk kritik mod det despotiske (tyranniske) enevælde
- Oplysningsfilosoffer: ville skabe et bedre samfund + større frihed for mennesket. Tillid til, at fornuft og argumentation kunne afskaffe fordomme og vrangforestillinger og fremme oplysning og tolerance (tanke- og ytringsfrihed)
  - Kritiserede de barbariske og grusomme korporlige (legemlige) straffe
  - Lagde afstand til opdelingen i stænder (alle er lige)
  - Alle var lige for loven
  - Det var de styrendes opgave at styre til folkets bedste
  - Tillid til menneskets fornuft førte til skepsis overfor religion

### De tre store

- Tre tænkere havde stor indflydelse på den samfundsmæssige og politiske udvikling i Europa og Amerika:
- **Montesquieu** (1689-1755)
  - Stor beundrer af det engelske politiske system
  - Magten i en stat må deles, hvis man vil undgå tyranni
  - Skelnede skarpt mellem den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt
- **Voltaire** (1694-1778)
  - Stor talsmand for fornuft og ytringsfrihed
  - Imod intolerance og religiøst tyranni
  - Helt afgørende at der er en åben og fordomsfri debat
  - Denne debat kan afsløre misbrug, undertrykkelse og fanatisme og medvirke til at afskaffe kirkens og religionens ødelæggende indflydelse i samfundet
  - Mente at kristendommen byggede på forrykt overtro og absurde forestillinger
  - Repræsenterede deismen (urværk-gud)
  - Ikke modstander af enevælden: tvivlede for meget på den almindelige befolknings fornuft og dømmekraft
  - Tilhænger af oplyst enevælde: dannet, begavet monark regerer til folkets bedste
  - En oplyst monark skulle lade sig lede af tidens fremmeste filosoffer og tænkere og tillige respektere ytringsfriheden
- **Rousseau** (1712-1778)
  - Arbejdede som Hobbes og Locke med naturtilstand og samfundspagt
  - Optimistisk menneskesyn
  - Mennesket var godt fra naturens side, men civilisationen, det eksisterende samfund, har ødelagt det

- Opdragelse handler ikke om at tugte barnet, men om at lade barnets naturlige anlæg og tilbøjeligheder vokse
- Satte markant aftryk på al senere pædagogisk diskussion
- Der findes kun egentlig frihed i et samfund, hvor borgerne er direkte involveret i de politiske beslutninger
- Folkevalgte repræsentanter kan kun repræsentere sig selv
- Mindretallet må bøje sig for flertallet ("almenviljen")
- Meget yderligtgående synspunkter målt med datidens målestok

## Den oplyste enevælde

- I anden halvdel af 1700-tallet fik oplysningstænkere stor indflydelse på de politiske forhold i mange europæiske lande
  - Den enevældige konge skulle nu finde sin berettigelse i henvisningen til, at det var til folkets bedste og ikke, at det var Guds vilje
    - Det var et led i den voksende sekularisering
- Frederik den Store af Preussen (1740-1786) afskaffede tortur og indførte religionsfrihed samt udvidede ytringsfriheden
  - Dog selvfølgelig afvisende overfor demokratiske idéer - alle alternativer til enevælden var utænkelige
- Josef d. 2 af Østrig (1780-1790) indførte lighed for loven. Afskaffede bøndernes ufrihed (livegenskabet) og indførte religionsfrihed samt en mildere straffelovgivning
  - Så stærke forandringer, at han nogle steder måtte trække i land

## Danmark: Struensee og Frederik d. 6.

- I 1755 åbnede den enevældige regering for en offentlig debat for at "... opretholde Landets Flor"
- I 1770 kom oplysningstænkningen for alvor til magten
  - Christian 7. (1766-1808) var sindssyg og derfor ikke i stand til at regere landet
  - De der kontrollerede kongen sad altså med magten
  - Kongens livlæge Struensee havde reelt magten i landet
    - Afskaffede censuren, nedsatte hoveriet, afskaffede tortur, begrænsede dødsstraffen
- I 1772 blev Struensees affære med dronningen opdaget, og han blev henrettet
- I 1784 overtog Kronprins Frederik (senere Frederik 6. (1808-1839)) magten og han gennemførte en lang række reformer først og fremmest på landboområdet
  - Stavnsbåndets ophævelse 1788
  - Bøndernes retsstilling forbedredes 1787
  - Selveje afløste langsomt fæstesystemet
  - Slutstenen i reformpolitikken: Skoleloven 1814
- Oplysningstideerne førte til revolutioner i Amerika (1776) og Frankrig (1789)